

**عنوان اثر:** آراء و نظریات در علوم انسانی  
**مؤلف / مترجم:** ژولین فروند / علی محمد کاردان  
**ناشر / سال نشر:** مرکز نشر دانشگاهی / ۱۳۶۲

#### **معرفی، نقد و بررسی**

کتاب *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی* اثری موجز و پرمحتوا بر اساس طرحی مبتکرانه است که به طور دقیق و نقادانه، نظریه‌هایی را که در طول چند قرن اخیر، به ویژه از قرن هفدهم به بعد، دربارهٔ موضوع، قلمرو، روش و اعتبار علوم انسانی در قیاس با اصل علم و علوم طبیعی طرح شده‌اند، به اختصار بیان، تحلیل و ارزیابی می‌نماید. این کتاب طی چند مقدمه، هشت فصل و یک نتیجه‌گیری سیر مباحثات فلسفی و روش‌شناختی مرتبط با علوم انسانی را، به ویژه نزد اندیشمندان آلمانی در قرن هیجدهم و به‌خصوص قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم، به بحث می‌گذارد. در این میان دیدگاه‌های تاریخ‌گرا، مثبت‌گرا، تأویلی، تفسیری و تفهیمی تبیینی و علت‌گرا و نظریه‌هایی که قائل به یکسانی، شباهت، تفاوت یا افتراق کامل علوم انسانی و علوم طبیعی هستند با ذکر استدلال‌های آنها و ارزیابی این استدلال‌ها مطرح شده‌اند.

این اثر، کار ژولین فروند نویسندهٔ چیره‌دست فرانسوی و آشنا به فرهنگ علمی و اجتماعی آلمان است که مرحوم دکتر علی محمد کاردان به خوبی و در حد مطلوبی ترجمه و به بازار عرضه شده است.

کتاب *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی* در دوره‌های تحصیلات تکمیلی رشته‌های مختلف علوم اجتماعی و برخی از رشته‌های علوم انسانی، به‌خصوص فلسفهٔ علم و فلسفهٔ عمومی و معرفت‌شناسی را دانشجویان و استادان می‌توانند استفاده کنند و به خصوص در درس

«روش تحقیق (۱)» که مباحث نظری و فلسفی روش تحقیق را در دوره کارشناسی ارشد و دکتری مطرح می‌کند، از جمله منابع اصلی به شمار می‌آید. سیر آثار مشابه با این اثر:

هرچند در طول سال‌های اخیر کتب زیادی پیرامون فلسفه علم به طور عام و فلسفه علوم انسانی و علوم اجتماعی به طور خاص ترجمه و تألیف شده است، اما نمی‌توان کتابی را به طور کامل مشابه این اثر سراغ گرفت که صرفاً و دقیقاً مجادلات مرتبط با مفهوم علوم انسانی و آراء و نظریه‌های مطرح در این حوزه را با این دقت، جامعیت و البته ایجاز بررسی کرده باشد. می‌توان در حوزه‌های یاد شده از کتبی مانند: چیستی علم، تبیین در علوم اجتماعی، جامعه باز و دشمنانی، درآمدی بر فلسفه علم، درس‌هایی در فلسفه علم الاجتماع، فلسفه علوم اجتماعی، تفرج صنع و برخی کتب دیگر که به بعضی از آنها در ادامه اشاره خواهد شد، نام برد. به ویژه باید از کتب جدیدی مانند: فلسفه امروزی اجتماعی برایان فی، ترجمه خشایار دیهیمی که مباحث و مجادلات سنتی و نسبتاً جدید در حوزه فلسفه علوم اجتماعی را به طور خاص و بعضاً مواردی از فلسفه علم و فلسفه علوم انسانی را به بحث می‌گذارد، یاد کرد. اما، هیچ یک از این آثار، ساختار و محتوای کاملاً مشابه با کتاب ژولین فروند ندارند. هرچند، بعضاً برخی مطالب و مضامین مشابه در آنها یافت می‌شود. مثلاً، نگاه کنید به کتاب‌هایی همچون، تفرج صنع، تبیین در علوم اجتماعی و تا حدودی کتاب فلسفه امروزی علوم اجتماعی.

### بررسی شکلی

این اثر، برای خواننده متخصص و مخاطب خاص، کتابی است عمیق با نوشتاری تا حد ممکن روان و رسا که البته، به هیچ وجه، با یکبار خواندن، به دلیل ماهیت مباحث و ایجاز به کار رفته در آن، فهم کامل مطالب حتی برای دانشجویان تحصیلات تکمیلی میسر نیست. در متن ترجمه، قواعد ویرایش و نگارش در حد مطلوب رعایت شده است. عبارت‌پردازی، در اغلب قریب به اتفاق موارد، با فهم درست و بیان استوار و مطابق اسلوب زبان فارسی و در سطح تخصصی کتاب نگارش شده است. از حیث ضوابط حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی، علی‌رغم قدیمی بودن، در زمان خود، نکاتی را که لازم بوده دربردارد. مثلاً، تناسب حروف متن و زیرنویس‌ها،

## آراء و نظریات در علوم انسانی ۳۹

رعایت حاشیه‌گذاری‌ها و تنظیم سرصفحه. اما نسبت به وضعیت کنونی حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی آن، قدیمی و طرح روی جلد رسمی و فاقد معنی خاصی است.

این اثر، ابتدا در سال ۱۳۶۲، با عنوان *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی* و سپس ده سال بعد، در سال ۱۳۷۲ با عنوانی جدید *نظریه‌های مربوط به علوم انسانی* تجدید چاپ و منتشر شد و تنها تفاوت ایجاد شده در چاپ جدید، تغییر رنگ جلد کتاب از خاکستری به آبی است.

### بررسی محتوایی

ژولین فروند، با دقت و وسواس تحسین‌برانگیز و نیز دانش و تسلط عمیق خود بر مباحث مطروحه، مفاهیم تخصصی را به‌درست به کار برده و از حیث منطقی و به‌طور مستدل تجزیه و تحلیل کرده است.

با توجه به عمق مطالب و کثرت و تنوع بسیار مفاهیم به کار رفته در کتاب، کار معادل‌سازی از سوی مترجم دانشمند، توانمند و متواضع به خوبی انجام شده است.

با توجه به ماهیت نظری مباحث کتاب، از ابزارهای علمی مانند: جدول، نمودار، آمار و نقشه، استفاده نشده است. اما برای کمک به تفهیم موضوع، از طرح بحث مقدماتی، زمینه‌چینی، مقایسه، تحلیل و نتیجه‌گیری به خوبی بهره گرفته شده است. کتاب در ابتدا و انتها، توضیحات مقدماتی و زمینه‌ای و نتیجه‌گیری دارد.

عنوان اصلی اثر به زبان فرانسه *Les Theories des Sciences Humanies* در ترجمه‌ای وفادارانه و لفظ به لفظ، عبارت است از: «نظریه در باب علوم انسانی» که بر مفهوم مباحثات نظری (و مجادلات مربوط به آن پیرامون مفهوم علوم انسانی و حدود علمی بودن و استقلال آن از علوم طبیعی یا مشابهت و همگون بودن آنها با یکدیگر و روش‌های مورد استفاده در هر دو زمینه) دلالت دارد؛ یعنی، آنچه در حقیقت محتوای فصول کتاب را در یک سیر تاریخی از محدوده قرن هفدهم تا پایان قرن نوزدهم و احیاناً برخی دنباله‌های آن در قرن بیستم را شامل می‌شود.

ترتیب فصول و محتوای هر یک از آنها بر اساس مفهوم‌شناسی نویسنده در «یادداشت‌هایی به عنوان سرآغاز» با عنوان اصلی کتاب مطابقت دارد. این کتاب، به‌گونه‌ای متفاوت با اهداف و سرفصل‌های دروسی که محتوای آنها به فلسفه علوم انسانی و فلسفه علوم اجتماعی به طور مستقیم و غیرمستقیم مربوط است، انطباق دارد. در روش تحقیق نظری دوره کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی و احياناً مقاطع بالاتر ۴۰ تا ۵۰٪ نیازها و در دروس «نظریه‌های جامعه‌شناسی (۱)»، بخش‌هایی از کتاب در حد ۲۰ تا ۳۰٪ و چنانچه درسی مستقیماً با عنوان فلسفه علوم انسانی و اجتماعی باشد، بیشتر می‌تواند منطبق و مؤثر باشد.

ایده اصلی و کلیت ساختار کتاب که یکجا، مباحثات مرتبط با جایگاه و خصوصیت موضوعی و روش‌شناسانه علوم انسانی را به بحث می‌گذارد، نوآورانه و جالب توجه است. دقت نظری و تحلیلی نویسنده در کاربرد مفاهیم و آراء در هر مبحث و به‌خصوص بخش‌های مقدماتی و نتیجه‌گیری نهایی کتاب و از دید این‌جانب، در مباحث مرتبط با تأویل، تبیین و تفهم و نشان‌دادن سهم هر یک در بینش تحلیل علوم انسانی و علوم اجتماعی، به‌خصوص جامعه‌شناسی بسیار جالب و نوآورانه است.

نظم منطقی و انسجام مطالب در هر فصل و کل اثر بسیار خوب است. نویسنده، ابتدا ایده و هدف اصلی خود را از تدوین و نشر کتاب در پیشگفتار کتاب و یادداشت‌هایی به عنوان سرآغاز بیان کرده است. سپس، کار خود را با رعایت سیر زمانی و اهمیت آراء ابراز شده در خصوص مقام و موضع علوم انسانی در چارچوب مفهوم‌شناسی و تذکرات سه‌گانه اولیه خود پیش می‌برد. در هیچ موردی خطوط اصلی کار و سیر زمانی آن نقض نشده است.

جهت‌گیری نویسنده، علمی و آکادمیک است و موضع‌گیری‌های وی به استناد نقد و نظر ارائه شده در فصول کتاب و به‌خصوص نتیجه‌گیری پایانی، متعادل و فراتر از جهت‌گیری‌های جناحی، فلسفی و ایدئولوژیک یا دیدگاه‌های خاص است.

این کتاب به طور کامل ترجمه شده است.

## آراء و نظریات در علوم انسانی ۴۱

کیفیت ترجمه بسیار خوب و در حد سطح کتاب و عمق تحلیلی، به خصوص ایجاز به کار رفته در آن، ترجمه روان و قابل فهم (البته در سطح مخاطب متخصص و با خواندن دقیق) و امانت‌دارانه است. اصول ترجمه و نگارش مطلب به زبان فارسی روان و رسا و در قالب عباراتی پخته و متناسب با سطح کتاب رعایت شده است.

### پیشنهادها

همان‌طور که گفته شد، کتاب *آراء و نظریه‌ها در علوم انسانی*، کار ژولین فروند نویسندهٔ چیره‌دست فرانسوی و آشنا با فرهنگ علمی و اجتماعی آلمان است که دکتر علی محمد کردان به خوبی و در حد مطلوبی ترجمه و به بازار عرضه شده است. از این نویسنده کتاب جامع و مفید دیگری با عنوان *جامعه‌شناسی ماکس وبر* با ترجمهٔ بسیار خوب دکتر عبدالحسین نیک‌گهر را نیز در دست داریم که در سال‌های اخیر با تجدیدنظری دوباره به چاپ رسیده است. هر دوی این کتاب‌ها، دانش وسیع و عمیق نویسنده و بینش علمی وی را در حوزهٔ فلسفهٔ علوم انسانی و اجتماعی، مباحثات روش‌شناختی و آراء مرتبط با دیدگاه تفهیمی - تفسیری و جامعه‌شناسی ماکس وبر و پیشینیان وی، که اثر مهمی بر او داشته‌اند، مانند شلایرماخر، دیلتای، یاسپرس و دیگران و احیاناً همسویی بیشتر مؤلف را با این زمینه‌ها یا بهتر است بگوییم بینش معرفت‌شناسانه او را در باب علم و علوم انسانی که با دیدگاه ماکس وبر نزدیکی و انطباق بیشتری دارند، نشان می‌دهند.

با توجه به نیاز کنونی اصحاب علوم اجتماعی و علوم انسانی به این کتاب، به‌خصوص در دوره‌ها و درس‌های یاد شده که به علت فراوانی این رشته‌ها و دوره‌ها و کمیابی کتاب مزبور به دلیل چاپ و شمارگان کم، لازم است، این اثر به‌خصوص با تجدیدنظر شکلی و محتوایی و رفع پاره‌ای نواقص، تجدید چاپ شود، بهتر است در تجدید چاپ کتاب، نمایه‌های موضوعی و اعلام آن کامل شده، کتابشناسی به انتهای آن اضافه شود.

با توجه به نبود مترجم محترم، در صورت امکان توضیحات بیشتری در حاشیه یا مقدمهٔ کتاب به قلم یک متخصص افزوده شود یا دست کم برخی از توضیحات مترجم محترم اصلاح، تکمیل و کلاً مستند شوند و برای آن واژه‌نامه‌ای حتی‌الامکان به فرانسه و انگلیسی تهیه شود.

شایسته است عنوان کتاب، همانگونه که در چاپ دوم اندکی تغییر یافته است، به صورت دقیق‌تری ترجمه شود. مثلاً، «نظریه‌هایی در باب علوم انسانی» یا «مباحث و مجادلات نظری پیرامون علوم انسانی» یا نظایر آن

